

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

САМОФАТОВА ВІКТОРІЯ АНАТОЛІВНА

УДК 338.439:330.341

**МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ
АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ**

Спеціальність 08.00.05. – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній академії харчових технологій Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
Павлов Олександр Іванович,
Одеська національна академія харчових технологій
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри економіки промисловості.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Запша Галина Миколаївна
Одеський державний аграрний університет
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри менеджменту;

доктор економічних наук, професор
Копитко Василь Іванович,
Львівська філія Дніпропетровського національного
університету залізничного транспорту імені
академіка Всеволода Лазаряна
Міністерства освіти і науки України,
декан факультету;

доктор економічних наук, професор
Крисанов Дмитро Федосович,
Білоцерківський національний аграрний університет
Міністерства освіти і науки України,
керівник Інституту економіки і бізнесу.

Захист відбудеться **05 жовтня 2018 р. об 11⁰⁰ годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розісланий **03 вересня 2018 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Домінанта сталого розвитку є магістральним напрямом сучасних економічних досліджень. На нинішньому етапі розвитку, перед людством постало багато невідкладних проблем. Серед них – продовольча, енергетична та екологічна, вирішення яких вимагає максимально ефективного збалансування харчових, сировинних та енергетичних потреб з можливостями агроєкосистем. Концепція сталого розвитку системно поєднала три головні парадигми розвитку суспільства: економічну, екологічну та соціальну. Основні її постулати нерозривно пов'язані з особливостями функціонування агропродовольчої сфери (АПС), яка є як джерелом досягнення високих економічних результатів і продовольчої безпеки, так і середовищем проживання та формування добробуту значної кількості населення.

АПС України та її регіонів протягом останніх десятиліть зазнала значних викликів, що пов'язані з прискореним розвитком експортоорієнтованих сировинних галузей, загостренням екологічних проблем, негативними кліматичними змінами, великою ресурсомісткістю виробництва, деградацією сільських територій та невеликих аграрних міст. Тому, нині її перехід на засади сталого розвитку, став об'єктивною необхідністю та потребує розробки відповідної методології управління, особливо на регіональному рівні в сучасних умовах децентралізації влади. Урахування територіальних особливостей АПС було здійснено на матеріалах Південного регіону (Миколаївської, Одеської та Херсонської областей).

Значні методологічні напрацювання щодо дослідження процесу сталого розвитку на різних рівнях сформувавши такі провідні вчені, як: В. Вернадський, Б.Буркинський, В. Геєць, З. Герасимчук, Г. Дейлі, М. Згуровський, О. Кузнецов, Д. Медоуз, Л. Мельник, С. Подолинський, М. Руденко, М. Хвесик, Є. Хлобистов, В. Шевчук, Й. Шумпетер та багато інших вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Проблемі регіонального розвитку та регіональної політики присвятили свої роботи: Ж. Будвіль, М. Долішній, З. Герасимчук, І. Сторонянська, Й. Тюнен та багато інших науковців. Формування теоретико-методологічних засад управління агропродовольчою сферою знайшло своє відображення в працях економістів-аграрників О. Бородіної, Г. Запші, В. Дієсперова, Д. Крисанова, М.Маліка, Ю. Лузана, Ю. Лупенка, П. Саблука, Д. Шияна. Питанням просторової соціально-економічної ідентифікації агропродовольчого розвитку та багатофункціональності агропродовольчої сфери присвячені роботи І.Іртищевої, В. Копитка, М. Кропивка, В. Лагодієнка, Ю. Лопатинського, О. Павлова, О.Попової, О. Шубравської та інших науковців. За результатами їх наукових досліджень здійснено формування вагомого науково-методологічного обґрунтування системи розвитку агропродовольчої сфери, проте глибина, масштабність, зростаюча практична значимість та об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних та методологічних досліджень і прикладних розробок із проблематики управління сталим розвитком АПС на регіональному рівні в умовах децентралізації влади доводить необхідність

додаткових досліджень, що і підтверджує актуальність обраної тематики та дає підстави обґрунтувати мету, завдання та зміст дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Отримані автором наукові результати, розроблені теоретико-методологічні положення й висновки відповідають тематиці науково-дослідних робіт Одеської національної академії харчових технологій (ОНАХТ) за темою: «Методологія управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону» (номер державної реєстрації 0116U005701) у межах якої запропоновано науково-методологічний підхід до забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери на регіональному рівні. Також дисертаційна робота виконувалась в контексті до напряму наукової школи ННПЕтаМ ім. Г. Е. Вейнштейна, затвердженого Вченою радою ОНАХТ, за темою: «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності» та у відповідності до наукових досліджень кафедри економіки промисловості ОНАХТ, за темами: «Соціоекономічні засади збалансованого розвитку агропродовольчої сфери України» та «Сільський розвиток в Україні: економічний, екологічний та соціальний аспекти».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та удосконалення методології управління і розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення наступних завдань:

- дослідити генезу процесу сталого розвитку агропродовольчої сфери на основі детального аналізу концептуальних підходів щодо обґрунтування його сутності і еволюції теорій економічного розвитку;
- розвинути теоретико-методологічні засади управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону з метою удосконалення сутності понятійно-категоріального апарату дослідження;
- надати структурну характеристику і розкрити специфіку агропродовольчої сфери як об'єкта управління;
- обґрунтувати авторське бачення методології сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади;
- дослідити принципи, передумови та фактори забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону для розширення методологічної бази дослідження;
- проаналізувати вплив ділових циклів і криз на функціонування і розвиток агропродовольчої сфери з метою розробки пропозицій щодо їх згладжування та нівелювання негативних наслідків впливу;
- провести комплексну діагностику економічної, соціальної та екологічної складових агропродовольчої сфери регіону з метою виділення ключових проблем її функціонування і розвитку;
- охарактеризувати сучасний рівень якості та безпечності харчової продукції, а також визначити напрями її підвищення в контексті сталого розвитку харчової промисловості на інноваційній основі;

- розглянути напрями активізації інноваційного розвитку у агропродовольчій сфері регіону;
- розробити декомпозицію функціонально-управлінської інноваційно-орієнтованої моделі забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону на кластерних засадах;
- проаналізувати можливість і запропонувати концепцію створення агротехнопарку у агропродовольчій сфері регіону з метою виробництва продукції з високим рівнем доданої вартості та інноваційності;
- розробити концептуальні та методологічні основи створення кластерів у галузях спеціалізації та пріоритетного розвитку агропродовольчої сфери регіону з метою комплексного використання її соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалів та забезпечення сталого розвитку;
- обґрунтувати стратегічні напрями управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону та визначити перспективи подальших наукових досліджень.

Об'єктом дослідження є процеси управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону;

Предмет дослідження – система теоретичних, методологічних та прикладних засад управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії сталого та регіонального розвитку, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем управління агропродовольчою сферою.

Для досягнення мети дисертаційної роботи використано різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Зокрема, монографічний – при дослідженні передумов та закономірностей переходу суспільства до сталого розвитку; для обґрунтування сутнісних характеристик і з'ясування міждисциплінарної природи концепту «сталий розвиток» використано методи індукції та дедукції. Історичний та логічний методи – при дослідженні еволюції поняття і концепції «сталого розвитку». Діалектичний та абстрактно-логічний методи використані для узагальнення теоретичних та методологічних засад управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону; функціонально-територіальний підхід до визначення сутності, структури і функцій агропродовольчої сфери регіону. Основою методологічного апарату є комплексний та системний підходи, які формують наукову концепцію управління сталим розвитком АПС регіону. Метод статистичного аналізу використано – для здійснення аналітичного моніторингу економічної, соціальної та екологічної складових розвитку агропродовольчої сфери регіону; міждисциплінарний підхід, який включає вивчення економічних, соціальних, екологічних процесів, а також інноваційних факторів розвитку агропродовольчої сфери; класифікаційно-аналітичний – при дослідженні окремих складових об'єкта управління та узагальненні отриманих результатів; SWOT-аналіз для

оцінки сильних і слабких сторін у агропродовольчій сфері регіону; графічний – для наочного представлення ілюстративних матеріалів роботи.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі акти Верховної Ради, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, звіти Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики і (та) продовольства України, профільних Департаментів та управлінь Одеської, Миколаївської та Херсонської обласних державних адміністрацій, матеріали наукових установ НАН і НААН України та результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні актуальної для економіки України і економічної науки проблеми розробки сучасної методології управління сталим розвитком агропродовольчої сфери на регіональному рівні в умовах децентралізації влади та механізму її реалізації у Південному регіоні. Найбільш важливими теоретичними, методологічними та практичними результатами, що характеризують наукову новизну дослідження і особистий внесок здобувача, є наступні:

вперше:

- розроблено методологічні засади галузево-територіальної моделі управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади, яка враховує суб'єктно-об'єктні взаємозв'язки, фактори впливу на її економічну, екологічну, соціальну складові, континуальність сільсько-міських зв'язків на основі системного підходу та адаптивності до динамічних змін навколишнього середовища та складається з системи принципів, методів, критеріїв ефективності, результатів діяльності і сприяє раціональному використанню природно-ресурсного потенціалу регіону, активному застосуванню інноваційних технологій, виробництву якісної та екологічно-безпечної продукції;

- запропоновано авторську інтерпретацію структури агропродовольчої сфери регіону як складної соціо-еколого-економічної динамічної системи, що включає природно-ресурсний потенціал, сільське господарство, харчову промисловість, об'єднаний сільсько-міський континуум, інноваційну та забезпечуючу інфраструктуру, логістику та торгівлю. Сформована структура агропродовольчої сфери регіону спрямована на активну участь населення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) у забезпеченні її сталого розвитку;

- запропоновано авторське визначення сталого розвитку агропродовольчої сфери як холистичного (цілісного) процесу збалансованого, гармонійного та узгодженого суспільного відтворення соціально-економічної і екологічної складових, спрямованого на ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, зміну споживчого менталітету та досягнення відповідної якості життя людей як у теперішньому, так і у майбутньому часі. Усі ці процесні характеристики в комплексі впливають на забезпечення сталого розвитку

агропродовольчої сфери регіону та створюють теоретичне підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень;

- розроблено декомпозицію функціонально-управлінської інноваційно-орієнтованої кластерної моделі забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, що дасть змогу підвищити соціально-економічні показники і екологічну безпеку, сформувати тісний взаємозв'язок усіх ланок агропродовольчої сфери регіону та протистояти багатьом дестабілізаційним факторам сталого розвитку;

удосконалено:

- класифікацію основних груп факторів впливу на сталий розвиток АПС регіону, що включає наступні: природно-ресурсні, демографічні, економічні, соціальні, трудові і підприємницькі, фінансові, екологічні, інвестиційно-інноваційні, інфраструктурні, наукові, інституціональні та є підґрунтям для формування методології управління сталим розвитком на перспективу;

- модель інноваційного розвитку Ю. Караянніса та Д. Кемпбелл, шляхом включення до неї четвертого елемента – населення ОТГ, яке є одночасно як споживачем, так і продуцентом продукції АПС та впливає на розвиток інноваційних процесів і власної території в цілому;

- концептуальний підхід до створення агротехнопарку для генерування і реалізації ідей та інноваційно-інвестиційних проектів, який, на відміну від інших, буде формуватися на засадах сталого розвитку, системного використання досягнень науково-технічного прогресу у всіх ланках агропродовольчої сфери регіону та ефективного використання виробничого, наукового і кадрового потенціалів.

- концептуальну та методологічну основу формування кластерів у провідних галузях спеціалізації агропродовольчої сфери регіону, що має інноваційну спрямованість та, на відміну від інших, враховує процеси децентралізації влади, коефіцієнт локалізації виробництва та наявний природно-ресурсний і економіко-географічний потенціали регіону.

набуло подальшого розвитку:

- характеристика впливу ділових циклів і криз на функціонування і розвиток агропродовольчої сфери де показано, що для згладжування циклічних коливань слід створювати інноваційні кластерні структури, які будуть генерувати нововведення та передавати імпульси економічного зростання на менш розвинені та віддалені від адміністративних центрів території регіону;

- система принципів аналітичної оцінки економічної, екологічної та соціальної складових агропродовольчої сфери Південного регіону за допомогою SWOT-аналізу та зроблено висновок, що управління сталим розвитком АПС регіону має ґрунтуватися на урахуванні дуалізму: «глобалізація-регіоналізація», найповнішому використанні переваг геополітичного положення регіону, узгодженні соціально-економічних інтересів сільсько-міського континууму та збереженні природного середовища для досягнення поставлених цілей;

- визначення організаційно-економічних засад формування регіональних

інноваційних кластерів у АПС, де враховано пріоритетні характеристики, мотиваційні механізми та критерії ефективності участі для всіх учасників кластера. Застосування запропонованих розробок дозволить забезпечити ефективне планування розвитку кластерів та координацію їх діяльності;

– розробка класифікації основних напрямів інноваційного сталого розвитку у харчовій промисловості, до яких слід віднести: техніко-технологічний, асортиментно-продуктовий, маркетинговий та організаційно-управлінський. Це сприятиме зростанню якості, безпечності та розширенню ринків збуту харчової продукції;

– здійснення форсайт вектору розвитку АПС регіону, який передбачає необхідність активних дій для реалізації стратегії сталого розвитку, а саме імплементацію і розвиток: агроекологічного сільського господарства, інноваційної індустрії здорового харчування, біоекономіку, створення агропродовольчих інноваційних кластерів, покращення соціально-економічних умов життя на сільських територіях і у невеликих аграрних містах.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо управління сталим розвитком АПС регіону в умовах децентралізації влади, які спрямовані на активізацію галузево-територіального розвитку, створення та удосконалення коопераційних і кластерних зв'язків та забезпечать прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень. Результати наукових розробок щодо методології управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону використані Департаментом екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації (довідка № 01/5554 від 08.12.2016 р.). Розробки і рекомендації дисертанта щодо участі у зерновому кластері використані ТОВ «Зерновий клуб» (акт впровадження від 03.05.2017 р.). У діяльності Херсонської обласної ради були використані методологічні засади територіально-галузевої моделі управління сталим розвитком АПС регіону в умовах децентралізації влади при розробці Проекту перспективного плану формування територій громад Херсонської області; при розробці структури конкурсу проектів розвитку територіальних громад сіл, селищ та міст були використані розроблені здобувачем концептуальні положення інноваційно-кластерного підходу до сталого розвитку АПС регіону у діяльності (довідка про впровадження № 25-487-237/04/2 від. 31.05. 2017 р.). Наукові розробки та рекомендації здобувача були впроваджені на ТОВ «Маріко», зокрема при плануванні та розробці програм розвитку кооперації з основними постачальниками рибної сировини. Виявлено значний потенціал сталого розвитку ТОВ «Маріко» за рахунок участі у формуванні регіонального рибогосподарського кластера (акт про впровадження №3/182 від 24.03.2018 р.). Наукові розробки, рекомендації та пропозиції здобувача щодо проекту сталого розвитку агротуристичного кластера ТОВ «Фрумушика-Нова» впроваджено на ТОВ «ВКФ «Бородіно-А» (акт про впровадження № 24 від 15.05.2018 р.). Наукові результати, що мають прикладний характер, а саме: функціонально-управлінська модель сталого розвитку АПС регіону та концепція створення агротехнопарку «Чорноморський», знайшли

практичне застосування у діяльності Регіонального фонду підтримки підприємництва у Миколаївській області (довідка про впровадження № 25/18 від 25.04.2018 р.).

Результати досліджень впроваджено у навчальному процесі при викладанні дисциплін: "Економіка та організація виробництва", "Економічна географія", "Методологія наукових досліджень і методика викладання економічних дисциплін", "Методологія економічних досліджень", та ін. Дисертантом розроблений авторський лекційний курс: «Управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону» (акт впровадження № 8 від 14.05 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до теоретичних, методологічних та практичних аспектів вирішення важливої наукової проблеми управління сталим розвитком АПС регіону, а саме: розроблено наукові положення, методологічні підходи та практичні рекомендації щодо обґрунтування відповідних механізмів розвитку на холістичних засадах та багатофункціональності АПС. Усі наукові результати, що викладені в дисертації і виносяться на захист отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті положення, які є результатом особистої роботи дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на міжнародних, наукових, науково-практичних, науково-методичних конференціях, колоквиумах і семінарах, зокрема: 76–78 наукових конференціях науково-викладацького складу ОНАХТ, (м. Одеса, 2016–2018 рр.); V Ювілейній міжнародній науково-практичній конференції: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики», присвячена 50-річчю кафедри економіки підприємств ОНЕУ, (м. Одеса, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Харчові технології, хлібопродукти і комбікорми», (м. Одеса, 2016 р.); IV, V Міжнародних науково-практичних конференціях «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття», (м. Одеса, 2016–2017 рр.); Всеукраїнській науково-практичній конференції за міжнародною участю «Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід (м. Одеса, ОРІДУ НАДУ, 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Економіка та соціум: сучасний фундамент розвитку людства», (м. Лейпциг, Німеччина, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку країни» (м. Одеса, 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Розвиток міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон, підприємство, (м. Лісабон, Португалія, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів», (м. Ужгород, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція бізнес-структур: стратегії та технології», (м. Тбілісі, Грузія, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи», (м. Одеса, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній

конференції «Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України», (м. Ужгород, 2017 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки», (м. Львів, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку країни: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення», (м. Львів, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Современные достижения науки и пути инновационного восхождения экономики региона, страны», (г. Комрат, Молдова, 2017 г); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі (наукові читання імені Ігоря Недіна)», (м. Київ, 2017 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи ефективних управлінських рішень у бізнесі та проектах (м. Одеса, МГУ, 2017 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, ОНЕУ, 2017 р.) та інших.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковані в 63 наукових працях (з яких 8 у співавторстві), де особисто автору належить 33,82 друк. арк., в тому в тому числі 7 монографій загальним обсягом 22,44 друк. арк. (з них 1 – одноосібна (18,14 друк. арк.)), 27 статей, в яких опубліковано основні наукові результати (з них 23 – у виданнях України, які внесено до міжнародних наукометричних баз та у періодичних виданнях інших держав) загальним обсягом 6,82 друк. арк., 29 праць апробаційного характеру та в інших наукових виданнях загальним обсягом 4,56 друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Загальний обсяг основного тексту дисертації становить 376 сторінок комп'ютерного тексту. Робота складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертація містить 32 таблиці, 25 рисунків, 5 додатків. Список використаних літературних джерел включає 419 найменувань на 45 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкрито актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет і методи наукового дослідження, зв'язок роботи з науковими темами; сформульовано наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення; відзначено ступінь апробації та впровадження в практику основних результатів дослідження; виділено особистий внесок дисертанта у розробку теми.

У першому розділі «Теоретичні засади формування наукових підходів до сталого розвитку агропродовольчої сфери» розглянуто сутність і концептуальні основи сталого розвитку; досліджено структуру агропродовольчої сфери як організаційно-економічної системи та її трансформації; проаналізовано формування наукових підходів до управління сталим розвитком агропродовольчої сфери.

На основі здійсненого критичного аналізу встановлено, що парадигма сталого розвитку нині безсумнівно посилює свої позиції на всіх територіальних

рівнях: від локального до глобального, у зв'язку з переважанням екстенсивного шляху розвитку, погіршенням демографічної, економічної та екологічної ситуації. Відзначено, що наукове поняття «сталий розвиток» є складним філософським конструктом, яке інтегрує в собі базис відтворювальних процесів та головним історичним взаємозв'язком явищ нашого матеріального світу. З урахуванням цих аспектів, дослідження парадигми сталого розвитку, є одним із найактуальніших напрямів як сучасних економічних, так мультидисциплінарних досліджень. Загально визнана необхідність збалансування необмежених потреб людства з природно-ресурсними можливостями, підвищує роль відповідних наукових розробок та освітніх ініціатив. До того ж, важливою змістовною характеристикою сталого розвитку, є його спрямованість на захист інтересів не тільки нинішнього, а й прийдешнього покоління. Завдяки тому, що сталий розвиток процес надзвичайно складний за своєю природою, досягнення його цілей – це не одноразова дія, а неперервний процес, що містить в собі багато цілей та механізмів його досягнення з урахуванням специфіки окремих регіонів та сфер людської діяльності. Водночас, прикладна імплементація ідей сталого розвитку у суспільне та соціально-економічне буття, потребує відповідного методологічного забезпечення та підвищення якості управління.

Висвітлено теоретичні аспекти і змістовні характеристики сталого розвитку агропродовольчої сфери. Поняття «агропродовольча сфера» корелює з біологічним терміном «біосфера» і є її надважливою складовою, пов'язаною із життєзабезпеченням суспільства. З етимології словосполучення «агропродовольча сфера» очевидно поєднання у ній як галузевого, так і територіального аспектів. АПС має особливо тісний взаємозв'язок з природно-ресурсним потенціалом, що є основою забезпечення її виробничих процесів.

Проведений аналіз наукових напрацювань дав підстави сформулювати авторське визначення сталого розвитку агропродовольчої сфери як холістичного (цілісного) процесу збалансованого, гармонійного та узгодженого суспільного відтворення соціальної, економічної та екологічної складових, спрямованого на ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, зміну споживчого менталітету та досягнення відповідної якості життя людей як у теперішньому, так і у майбутньому часі.

Запропоновано авторську інтерпретацію структури АПС сфери регіону, як складної соціо-еколого-економічної динамічної системи, що включає природно-ресурсний потенціал, сільське господарство, харчову промисловість, об'єднаний сільсько-міський континуум, інноваційну та забезпечуючу інфраструктуру, логістику та торгівлю (рис.1).

Встановлено, що структурні зміни в агропродовольчій сфері протягом останніх десятиліть, в основному були спрямовані на виробництво експортоорієнтованої сировини з максимальною прибутковістю. Тому, її подальший розвиток, має ґрунтуватися на комплексному поєднанні соціо-, еколого-, економічних засадах розвитку, що пов'язано з виконанням агропродовольчою сферою регіону економічної, екологічної та соціальної функцій. Ось чому, метою сталого розвитку АПС регіону є забезпечення

населення продуктами харчування, покращення якості життя та природного середовища у сільській місцевості та невеликих аграрних містах. Для того, щоб її досягти, слід дотримуватись відповідних принципів управління. До цих принципів слід віднести: принцип поєднання державного регулювання та ринкового саморегулювання; принцип необхідності поєднання багатокладності господарських структур; принцип сталого і пріоритетного розвитку соціально-трудового потенціалу у сільсько-міському континуумі; принцип пріоритетності еколого-економічного обґрунтування господарських рішень і т. ін.

Рис. 1. Структура агропродовольчої сфери регіону

Дослідження показали, що функціонування підприємств АПС регіону має орієнтуватися на створення замкнутих виробничих циклів, що включають вирощування, зберігання і комплексну переробку сировини та забезпечення виробництва високоякісних і безпечних для здоров'я людини продуктів харчування. Тому, невіддільним атрибутом сталого розвитку агропродовольчої сфери є поняття «зеленої економіки». Основні ефекти розвитку зеленої

економіки пов'язані зі зниженням ресурсоемності виробництва, збереженням природно-ресурсного потенціалу, а також з комплексним використанням ресурсів і зменшенням сільськогосподарських та харчових відходів.

У другому розділі «**Методологічні основи управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону**» здійснено моніторинг факторів впливу на сталість розвитку агропродовольчої сфери регіону; проаналізовано вплив ділових циклів і криз на функціонування і розвиток АПС; розроблені та обгрунтовані методологічні засади управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону.

Відзначено, що забезпечення сталого розвитку АПС регіону потрібно реалізувати на основі системного підходу, який передбачає комплексне дослідження передумов і факторів впливу, та на цьому підґрунті розробки методології управління для вирішення проблем взаємоузгодження і збалансування соціальних, економічних та екологічних факторів розвитку. Здійснено класифікацію та моніторинг факторів впливу на сталість розвитку агропродовольчої сфери регіону (таблиця 1).

Таблиця 1

Основні фактори впливу на сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону

№ з/п	Групи факторів	Характеристика
1	Природно-ресурсні	Природно-кліматичні умови. Економіко-географічне положення.
2	Демографічні	Чисельність населення. Вікова структура населення. Міграції.
	Економічні	Підвищення врожайності рослин та продуктивності тварин. Інноваційний розвиток переробних галузей харчової промисловості. Висока якість продукції. Згладжування сезонності виробництва. Розширення ринків збуту та експортних можливостей.
3	Соціальні	Забезпечення ефективної зайнятості і якості життя. Наявність освітніх закладів та доступність медичного обслуговування.
4	Трудові та підприємницькі	Активізація підприємницької діяльності. Кадрове забезпечення і підвищення кваліфікації персоналу. Мотивація до кооперації та кластеризації.
5	Фінансові	Платоспроможний попит населення. Вартість кредитних ресурсів. Державні програми та зарубіжні гранти залучення інвестицій. Стабільність національної валюти.
6	Екологічні	Раціональне природокористування. Ресурсоемність виробництва.
7	Інвестиційно-інноваційні	Розвиток органічного сільського господарства та біоекономіки. Наявність сучасного ресурсоекономного переробного обладнання та сільськогосподарської техніки. Впровадження системи НАССР на підприємствах харчової промисловості.
8	Інфраструктурні	Ефективна система логістики, сільськогосподарської та харчової продукції.
9	Наукові	Співпраця між науково-навчальними і науково-дослідними установами. Формування агроінноваційних структур.
11	Інституціональні	Внутрішня та зовнішня політична безпека. Стабільність податкового законодавства. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері контролю та використання земель.

Сучасна модель сталого розвитку АПС регіону повинна базуватися на принципах комплексного галузево-територіального підходу, орієнтованою на активізацію інноваційної складової, збільшення обсягів виробництва високоякісної продукції з високою доданою вартістю, прискоренні впровадження ресурсозберігаючих технологій, поетапному підвищенні якості життя сільського населення та населення невеликих аграрних міст.

Розроблено методологічні засади моделі управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону як логічної системи інтегрованих компонентів, їх суттєвих відносин і зв'язків, що відображають основний зміст холістичного процесу збалансованого, узгодженого та гармонійного соціально-економічного та екологічного розвитку (рис.2).

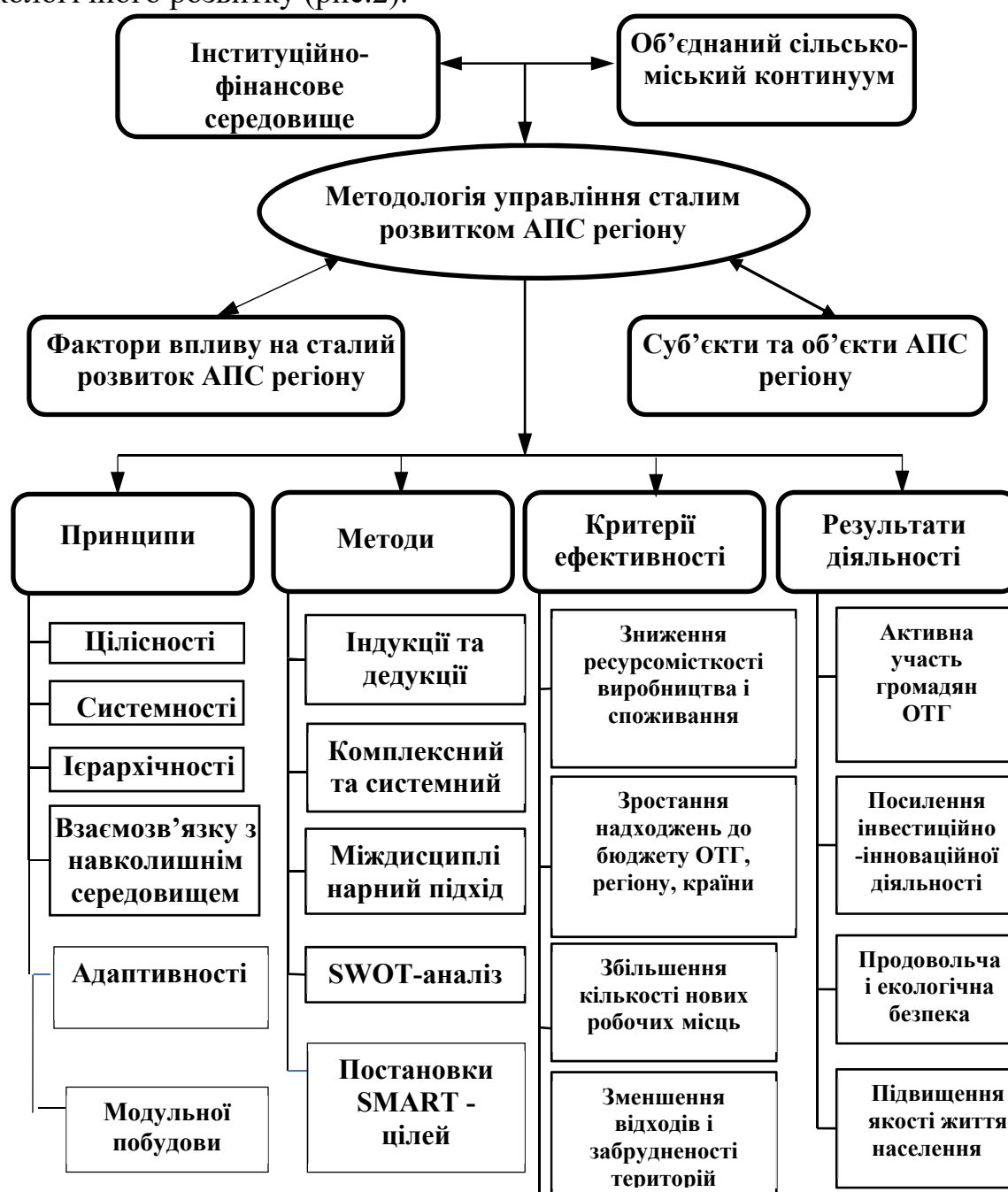

Рис. 2. Методологічні засади галузево-територіальної моделі управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону

Представлена методологія побудована на системному підході до сталого розвитку агропродовольчої сфери та сільсько-міського континууму. Вона є підґрунтям для забезпечення процесу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону від рівня ОТГ до вищих шаблів управління на інноваційних засадах. Розроблена методологія складається з системи принципів, методів, критеріїв ефективності та результатів діяльності і включає раціональне використання природно-ресурсного потенціалу регіону, застосування інноваційних технологій, виробництво якісної та екологічно-безпечної продукції.

Висвітлено, що головною умовою наявності сталості до зовнішніх впливів є внутрішні властивості агропродовольчої сфери як системи. Автором визначено, що для того, щоб підвищити сталість АПС до впливу різних факторів, необхідно удосконалювати її зсередини, це вимагає наукового обґрунтування пріоритетів сталого розвитку. Однак, сталість не означає незмінність і припускає дослідження теоретичних та методологічних принципів сталого розвитку АПС як складної соціо-, еколого-, економічної системи, стратегічне управління якою передбачає реалізацію принципів: цілеспрямованості, гнучкості, адаптивності, з урахуванням зміни макроекономічних та інституціональних умов зовнішнього середовища. Розроблена і запропонована методологія, характеризується значними прикладними можливостями в частині раціонального використання природно-ресурсного потенціалу регіону, застосування інноваційних технологій, виробництва якісної та екологічно-безпечної продукції, згладжування сезонності виробництва та покращення соціально-економічних умов проживання у невеликих аграрних містах та на сільських територіях.

Зважаючи на циклічність розвитку агропродовольчої сфери відзначено, що удосконалюючи державну політику для забезпечення сталого розвитку АПС регіону, необхідно враховувати наявність в короткостроковому періоді циклічних коливань обсягів пропозиції продовольчих ресурсів, які визначаються, головним чином, виробничими циклами в сільському господарстві. Для їх згладжування слід ініціювати створення інтеграційних об'єднань різних типів.

У третьому розділі «Аналітико-прикладні аспекти управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону» досліджено методичний базис забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону; проаналізовано сучасний стан і охарактеризовано перспективи розвитку економічної, соціальної та екологічної сталості АПС регіону.

Встановлено, що нині сформувалось два основних методичних підходи до оцінювання процесу сталого розвитку. Сутність першого підходу полягає у розрахунку тріадної системи показників, кожен з яких характеризує лише одну із сторін сталого розвитку: економічну, екологічну або соціальну. Основою другого підходу є побудова інтегрального показника, що дозволяє здійснити узагальнюючий аналіз. Проте, складність і багатогранність категорії «сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону», не дозволяє, на наш погляд, повною мірою використати один показник у якості узагальнюючої оцінки.

Доведено, що для характеристики економічної складової сталого розвитку

агропродовольчої сфери регіону доцільно використовувати наступні показники: досягнення самозабезпеченості продуктами харчування у регіоні, виробництво харчової продукції на душу населення у регіоні; вклад агропродовольчої сфери у валовий регіональний продукт (ВРП); частку прибуткових підприємств АПС у загальній кількості підприємств регіону; ресурсоефективність виробництва; коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами; частка локальних виробників продуктів харчування на регіональному і національному рівнях і т. ін.

Для кількісної характеристики соціальної складової слід використовувати: співвідношення середньої заробітної плати у сільському господарстві і харчовій промисловості до оплати праці в економіці регіону в цілому; наближення параметрів рівня якості життя у сільській місцевості до міських параметрів і т. ін.

До основних індикаторів екологічної складової сталості у АПС регіону можна віднести: якість атмосферного повітря і ґрунтів, біорізноманіття у АПС регіону, площа земель, зайнятих під органічним виробництвом, ефективність водовикористання і водовідведення, частка використання поновлюваних джерел енергії у загальному енергоспоживанні АПС регіону, кількість відходів, обсяги викидів парникових газів і т. ін.

Аналіз особливостей сучасного стану економічної складової агропродовольчої сфери регіону свідчить про домінування рослинництва над тваринництвом (таблиця 2).

Таблиця 2

Питома вага та роль Південного регіону у загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства у 2017 р.

Області регіону	Валова продукція		У тому числі			
			Рослинництва		Тваринництва	
	млн. грн	у % до 2016 р.	млн. грн	у % до 2016 р.	млн. грн	у % до 2016 р.
Україна	239467,3	95,2	168439	94,8	71028,3	96,3
Миколаївська	8951,2	102,1	7257,9	105,2	1693,3	90,5
Одеська	10642,1	96,2	8550	95,2	2092,1	100,8
Херсонська	10836,1	105	8520,2	110,2	2315,8	89,6
Південний регіон	30429,4	101,9	24328,1	103,5	6101,2	97,3

Південний регіон відрізняється багатством земельних, кліматичних та рекреаційних ресурсів й водночас відчуває нестачу у водних та лісових ресурсах, а його сільське господарство має зерново-тваринницький напрям з розвиненим овочівництвом, садівництвом та виноградарством.

Дослідження показали, що економічна сталість агропродовольчої сфери регіону забезпечується ефективністю використання наявного природно-ресурсного потенціалу, оптимізацією розмірів підприємств, пропорційним

розвитком рослинницької, тваринницької і переробної галузей та відповідної інфраструктури.

При здійсненні діагностики соціальної складової сталого розвитку АПС регіону було акцентовано увагу на тому, що нині продовжується деградація віддалених від великих адміністративно-економічних центрів, сільських територій і невеликих аграрних міст. Для них характерні: демографічна криза, брак можливостей для працевлаштування молоді, відсутність економічної мотивації до ефективної праці, незадовільні можливості для отримання якісних освітніх та медичних послуг, малорозвинена дорожня та побутова інфраструктура і т. ін.

Діагностика екологічної складової сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону виявила, що природне середовище суттєво впливає на розвиток його АПС. Проте, відносно дешеві ресурси та переважно екстенсивний шлях розвитку, за якими досі розвивалася АПС, спричиняє значні ризики для її функціонування та для суспільства в цілому. Нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу (грунтів, води), забруднення повітря, утворення значної кількості відходів виробництва, призводить до незворотних змін у біосфері. Відтак, формування та реалізація виваженої екологічної політики в АПС регіону є нагальною проблемою сьогодення. Слід відзначити, що у регіоні, є точкові приклади ощадливого ставлення до природних ресурсів: виробництво теплової енергії з лушпиння соняшника у порту «Южний», паливних пелет із комишу та пагонів малини у м. Ізмаїл Одеської області і т. ін.

Усі три складові сталого розвитку АПС пов'язані одна з іншою. Тому, на основі проведеної діагностики сучасного стану агропродовольчої сфери регіону, нами було сформовано матрицю SWOT-аналізу, зроблено висновок щодо доцільності застосування стратегії сталого розвитку, спираючись, на сегмент «сильні сторони–можливості» (SO), оскільки у регіону: сприятливі природно-кліматичні умови; наявність у достатній кількості продуктивних сільськогосподарських земель; вигідне економіко-географічне та геополітичне положення; повсюдно розвинена харчова промисловість; значний науково-освітній потенціал і т. ін.

У четвертому розділі «Формування інноваційно-орієнтованих засад управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону» системно викладена кластерно-мережева модель організації агропродовольчої сфери регіону на інноваційних засадах; досліджена специфіка управління сталим розвитком АПС регіону в умовах децентралізації влади; розглянуто аспекти формування високої якості та безпечності харчової продукції як важливі фактори сталого розвитку агропродовольчої сфери.

Підвищення ефективності інноваційної діяльності має пріоритетне значення у всіх взаємопов'язаних ланках агропродовольчої сфери регіону. Протягом тривалого часу, економіка АПС регіону складалася з розрізнених і майже незалежно функціонуючих окремих підприємств, господарств населення та науково-освітніх закладів. Сучасні виклики часу сприяють її трансформації у складну систему, що утворюється із взаємодіючих суб'єктів господарювання.

Водночас, досвід багатьох країн продемонстрував, що створення інноваційної виробничої інфраструктури (бізнес-інкубаторів, агротехнопарків і т. ін.) не забезпечує переходу до інформаційної економіки за відсутності соціально-економічної взаємодії та низького рівня довіри до органів влади). Відзначено, що у вирішенні питань, пов'язаних з імплементацією основних засад сталого розвитку, нині значно зростає роль місцевого самоврядування. Тому, нами була модифікована спіральна модель інноваційного розвитку Ю. Караянніса та Д. Кемпелл, до якої було включено четвертий елемент – населення ОТГ, яке є одночасно як споживачем, так і продуцентом продукції АПС та впливає на розвиток інноваційних процесів і власної території в цілому (рис. 3).

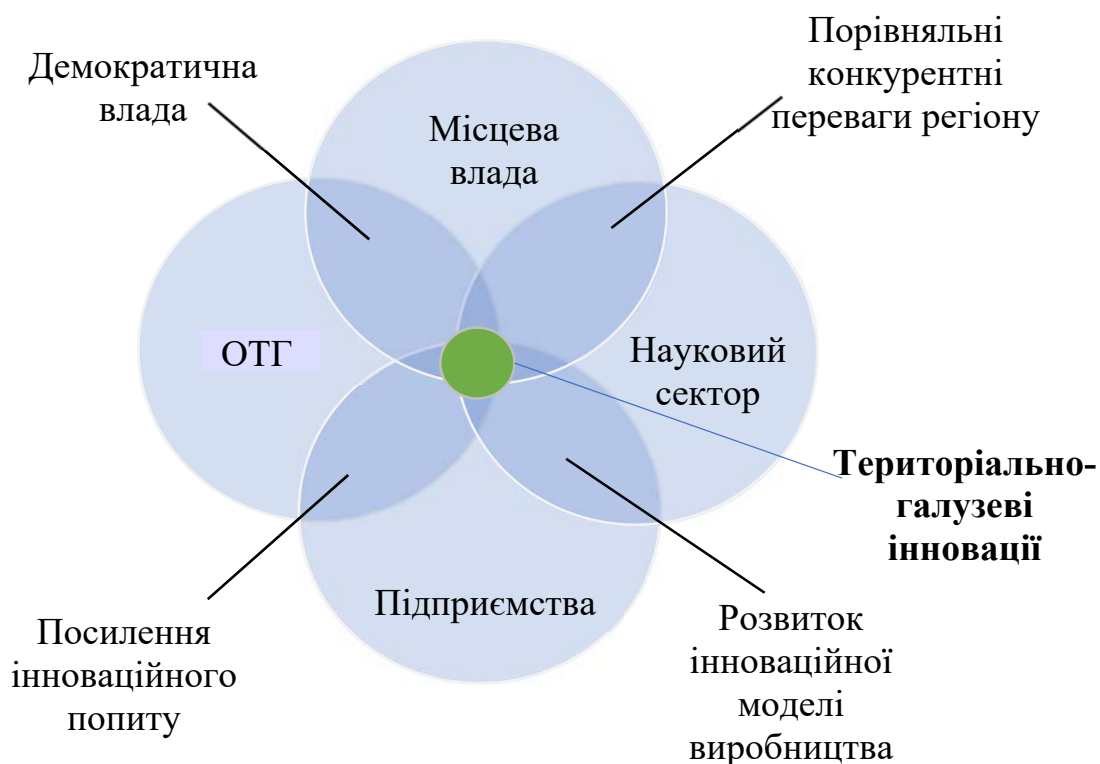

Рис. 3. Четверна спіраль інноваційного розвитку

Слід відмітити, що головною метою реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади є посилення мотивації локальних сільсько-міських громад до саморозвитку на основі ефективного використання місцевих ресурсів і власних можливостей. Акцентовано увагу на тому, що позитивним фактором групування невеликих аграрно-індустріальних міст у і сіл у ОТГ повинно стати поштовхом для інтеграції та сталого розвитку АПС регіону. Загалом, превалююче використання сукупності інноваційних факторів у функціонуванні економіки агропродовольчої сфери регіону і складає основу та сутність забезпечення її сталого розвитку.

Відзначено, що для закладів вищої освіти, магістральним вектором розвитку повинна стати науково-дослідна діяльність, яка стимулюватиме освітню практику. Здійснена класифікація основних напрямів інноваційного сталого розвитку у харчовій промисловості, до яких слід віднести: техніко-

технологічний, асортиментно-продуктовий, маркетинговий та організаційно-управлінський. (таблиця 3).

Таблиця 3

Класифікація основних напрямів інноваційного сталого розвитку у харчовій промисловості

Напрями	Ключові завдання	Пріоритетні шляхи вирішення	Методи досягнення (інноваційні технології)
Техніко-технологічний	<i>Автоматизація і механізація процесів</i>	Модернізація поточкових ліній основного і допоміжного виробництв.	- ефективне компонування виробничих ліній; - моделювання і контроль режимів виробничих процесів; - вибір обладнання з високим коефіцієнтом корисної дії.
		Удосконалення системи управління процесами і технологічними режимами.	
	<i>Впровадження ресурсозберігаючого обладнання</i>	Використання високоефективного обладнання	
Асортиментно-продуктовий	<i>Удосконалення асортименту продукції</i>	Освоєння нових видів продукції у т. ч. функціонального призначення	- удосконалення рецептурного складу продукції.
	<i>Підвищення якості та безпечності продукції</i>	Покращення органолептичних характеристик продукції	- використання екологічно чистої сировини і пакувальних матеріалів.
		Покращення умов зберігання продукції	
		Удосконалення упакування	
<i>Економія ресурсів</i>	Комплексна переробка сировини	- розробка технологій переробки вторинної сировини.	
Маркетинговий	<i>Укріплення ринкових позицій</i>	Прогнозування попиту	- дослідження ринку; - оптимізація структури асортименту; - гнучке ціноутворення; - проведення рекламних кампаній.
		Оптимізація товарної і цінової політики	
	<i>Удосконалення збутової мережі</i>	Формування мереж дистрибуції	- фірмова торгівля
Організаційно-управлінський	<i>Управління розвитком підприємства (кластера)</i>	Розробка стратегії і програми розвитку	- впровадження адаптивної системи управління; - створення гнучких організаційних структур і кластерів.
		Удосконалення організаційної структури	
	<i>Управління персоналом</i>	Покращення організації і умов праці	- навчання і підвищення кваліфікації кадрів.

Відзначено, що процес розробки стратегії розвитку агропродовольчої сфери регіону на засадах сталості повинен спиратися не тільки на систему економічних знань, але і на глибоке розуміння сутності соціальних аспектів, а також особливостей галузево-територіального розвитку систем регіонального рівня. Спроможні територіальні громади мають створити на власній території об'єднання суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери, які стануть базовими для забезпечення сталого розвитку її економіки. Виходячи з цього, визначені способи реалізації етапів комплексного підходу до сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону.

Представлено декомпозицію функціонально-управлінської інноваційно-орієнтованої кластерної моделі сталого розвитку АПС регіону (рис.4), яка

відображає сукупність етапів процесу управління сталим розвитком цієї сфери і передбачає дотримання принципу її модульної побудови та динамізму як системи, що розвивається в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Рис. 4. Декомпозиція функціонально-управлінської інноваційно-орієнтованої кластерної моделі сталого розвитку АПС регіону

Дослідження показали, що характеристики якості та безпечності аграрної та харчової продукції відіграють дуже важливу роль в контексті створення підвищеної валової доданої вартості, виходу на зовнішні ринки збуту та забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Встановлено необхідність збереження та відродження традиційної культури виробництва та споживання локальної їжі. Додатковими конкурентними переваги такої продукції: технологічна унікальність, менші витрати на транспортування та зберігання, висока якість і корисність та вплив на формування здорового способу життя.

У *п'ятому розділі «Стратегічні пріоритети забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону»* сформульовано організаційно-економічні засади утворення та розвитку регіональних інноваційних кластерів;

обґрунтовано концептуальний підхід до створення агротехнопарків як центрів розробки та впровадження інноваційних технологій у агропродовольчій сфері регіону; запропоновано концептуальну схему організації зернового кластера як передумову сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону; обґрунтовано перспективність агротуристичних інноваційних кластерів у регіоні; проаналізовані базові принципи та перспективи розвитку рибогосподарського кластера в Південному регіоні; розглянуто стратегічний вектор розвитку АПС регіону.

Дослідження показали, що сучасна концепція формування та розвитку кластерів, яка органічно поєднала теорії інноваційного розвитку, регіональної економіки, конкурентоспроможності, має потужний потенціал у АПС регіонів. Агропродовольчі інноваційні кластери є способом узгодженої взаємодії органів влади, науки та бізнесу. Їх формування та ефективний розвиток впливає на створення ефективних внутрішньогалузевих зв'язків у АПС, забезпечує зростання конкурентоспроможності продукції та підприємств-учасників і сприяє залученню додаткових інвестицій. У таблиці 4 наведена характеристика і мотивація для основних учасників агропродовольчого кластера регіону.

Таблиця 4

Характеристика і мотивація для учасників агропродовольчого кластеру регіону

Учасник агропродовольчого кластера	Сфера інтересів
Регіональні органи державної влади	Зростання податків до бюджетів всіх рівнів. Соціально-економічна стабільність в регіоні. Розвиток сільських територій.
Сільське господарство	Перехід до ресурсоекономних інноваційних технологій. Підвищення рівня зайнятості. Розвиток інфраструктури населених пунктів.
Підприємства харчової промисловості	Технічне переоснащення. Зростання інвестиційної привабливості. Максимальне використання наявного виробничого потенціалу.
Сектор особистих селянських і фермерських господарств	Зниження бар'єру виходу на ринки збуту продукції і постачання сировини та матеріалів, більші можливості доступу до фінансових ресурсів.
Сільськогосподарське і продовольче машинобудування	Збільшення обсягу завантаження виробничих потужностей.
Організація ринкової інфраструктури	Покращення логістики і торгово-збутової діяльності.
Наукові і освітні установи	Створення переходу між теоретичними науковими розробками та їх практичним втіленням. Додаткові освітні програми.
Усі учасники кластера	Забезпечення синергетичного ефекту, стимулювання інновацій, інвестицій, зростання соціо-еколого-економічної ефективності. Формування конкурентоспроможної регіональної моделі агропродовольчої сфери.

Обґрунтовано, що створення кластерів у АПС регіону, не потребує значних витрат і забезпечує вагомий позитивний ефект та може стати локомотивом для розвитку не тільки підприємств агропродовольчої сфери, а і

територій, де вони розташовані. Бажано, на наш погляд, щоб центрами формування кластерів у агропродовольчій сфері регіону стали аграрні міста, які розташовані у безпосередній близькості до певних агропродовольчих виробництв.

У дослідженні розглянуті принципи побудови локальних інноваційно-виробничих комплексів з відповідною інфраструктурою. Представлена розробка структури формування агротехнопарку «Чорноморський» (рис. 5), адже для забезпечення сталого розвитку АПС регіону у сучасних умовах необхідно виробляти продукцію з високим рівнем доданої вартості та інноваційності.

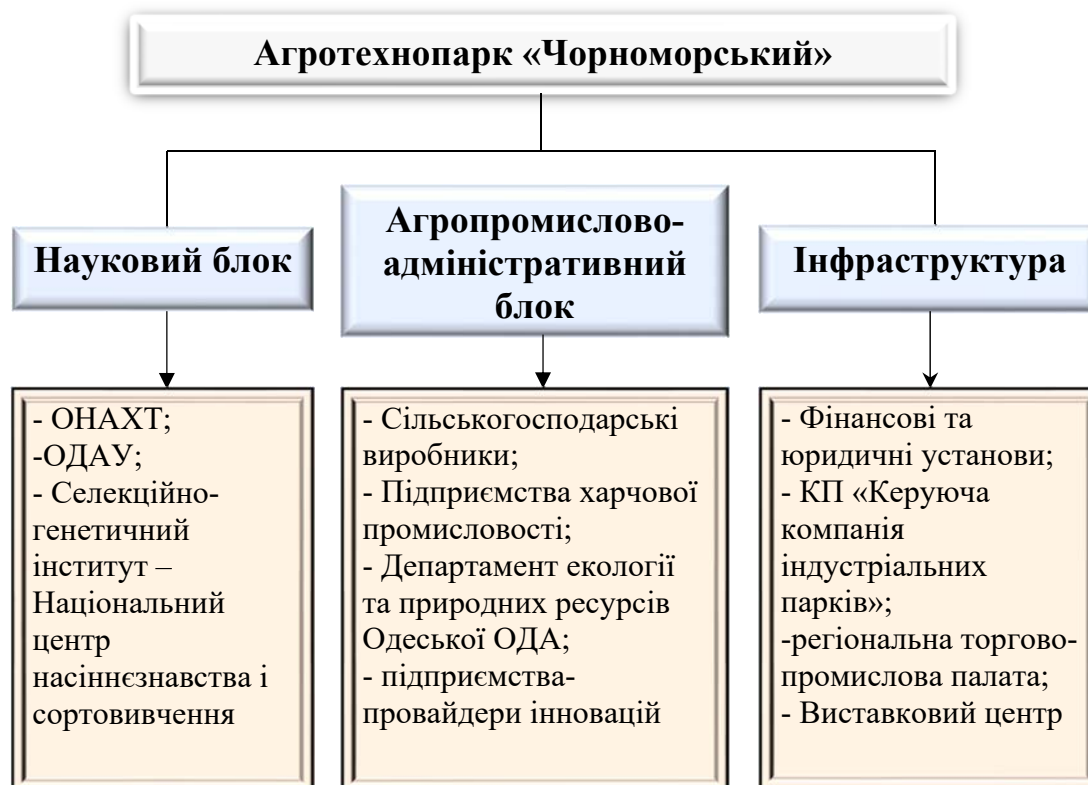

Рис. 5. Загальна структура агротехнопарку «Чорноморський»

Сформовані концептуальні основи створення зернового кластера з метою формування ринку високотехнологічних послуг із зберігання та переробки зерна та ринку високоякісних кормів як передумови сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, оскільки зернопереробний комплекс займає у ній провідні позиції. До складу зернового кластера слід включити наступні структури: сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства, які здійснюють вирощування зерна; організації, що займаються виробництвом і постачанням матеріально-технічних ресурсів; суб'єкти господарювання з транспортування, зберігання і переробки зерна; навчальні заклади і науково-дослідні інститути; регіональні органи державного управління і. т. ін.

Удосконалено модель сталого розвитку агротуристичного кластеру «ОНАХТ-Фрумушика Нова» з урахуванням територіально-галузевих особливостей агропродовольчої сфери Південного регіону, сучасних трендів у харчуванні населення та у розвитку локальних етнокультурних туристичних

продуктів. Функціонування даного кластера має на меті забезпечення сталого соціо-еколого-економічного розвитку агропродовольчої і туристичної сфер Бородінської і Березинської ОТГ Тарутинського району Одеської області. Сформульовані основні напрями актуальних інноваційних розробок ОНАХТ в межах даного агротуристичного кластера, що сприятимуть посиленню прикладної підготовки фахівців.

Сформульовано базові принципи створення рибогосподарського кластера в регіоні. Рибогосподарський сектор має особливе значення для економіки Південного регіону. Основна мета створення кластера полягає у формуванні повного циклу виробництва високоякісної рибної продукції з використанням передових інноваційних технологій, підвищення конкурентоспроможності усіх його учасників та забезпечення продовольчої безпеки частині споживання риби та рибних продуктів. Концепція рибогосподарського кластера представляє собою велику програму, що складається з комплексу інвестиційних та організаційних проектів у сфері рибництва, рибопереробки та створення відповідної інфраструктури.

Здійснено форсайт стратегічного вектора розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону. Зроблено висновок, що АПС регіону має значні конкурентні переваги і потенціал для сталого розвитку. Перспективними напрями розвитку галузей АПС буде впровадження обладнання та технологій з використанням вторинних енергоресурсів та нетрадиційних джерел енергії та виробництво функціональних продуктів з заданими властивостями. Високоймовірним сценарієм буде розширення використання системи органічного землеробства, біоекономіки та нанотехнологій.

ВИСНОВКИ

У дисертації розроблено новий методологічний підхід до управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади на основі теоретичного узагальнення концептуальних засад сталого розвитку та сучасних трансформаційних процесів. Це дозволило сформулювати низку взаємопов'язаних висновків теоретичного, методологічного та науково-практичного характеру:

1. У результаті аналізу теоретичних положень встановлено, що процес сталого розвитку як суспільства, так і усіх сфер економіки є складним, безперервним і різнобічним. У найширшому сенсі, стратегія сталого розвитку має бути спрямована на досягнення гармонії у відносинах між людьми, суспільством та природою. Аргументовано доведено, що сталий розвиток агропродовольчої сфери – це холістичний процес збалансованого, гармонійного та узгодженого суспільного відтворення соціально-економічної і екологічної складових, спрямованих на ефективне використання ресурсного потенціалу, зміну споживчого менталітету та досягнення відповідної якості життя людей як у теперішньому, так і у майбутньому часі.

2. На підставі незаперечної актуальності забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери для національної та регіональних економік, а особливо її винятково важливої ролі для формування соціально-економічного і екологічного базису розвитку невеликих аграрних міст та сільських територій запропонована авторська інтерпретація структури АПС регіону як складної соціо-еколого-економічної системи, що включає природно-ресурсний потенціал, сільське господарство, харчову промисловість, об'єднаний сільсько-міський континуум, інноваційну та забезпечуючу інфраструктуру, логістику та торгівлю. Обґрунтовано, що сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону передбачає збалансоване, гармонійне та узгоджене функціонування усіх її структурних елементів.

3. Визначено, що для підвищення сталості АПС регіону до впливу різних факторів, необхідно удосконалювати її зсередини, що вимагає наукового обґрунтування пріоритетів сталого розвитку. Дослідженням доведено, що розглядати фактори впливу на сталий розвиток АПС регіону необхідно в їх інтегративній єдності, взаємовпливі і узгодженні з природними передумовами. Важливим стратегічним пріоритетом сталого розвитку АПС регіону є орієнтація на задоволення внутрішніх та експортних потреб у її продукції, вдосконалення регіональної структури агропродовольчої сфери на основі кластеризації, кооперації та ефективної підприємницької діяльності. Збалансований розвиток соціальної сфери сіл і аграрних міст, розвиненість інженерної та транспортної інфраструктури, наявність достатньої кількості робочих місць, сприятливе навколишнє середовище – все це в комплексі забезпечує сталий розвиток АПС регіону.

4. Авторське бачення методології управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону ґрунтується на системному та галузевотериторіальному підходах, принципах синергетики та міждисциплінарності. Основні компоненти методології формують логічну систему інтегрованих компонентів, взаємозв'язку сталого розвитку агропродовольчої сфери та об'єданого сільсько-міського континууму та відображають основний зміст процесів збалансованого, узгодженого та гармонійного соціально-економічного та екологічного розвитку. Розроблена методологія складається з системи принципів, методів, критеріїв ефективності та результатів діяльності і включає раціональне використання природно-ресурсного потенціалу регіону, застосування інноваційних технологій, виробництво якісної та екологічно-безпечної продукції.

5. Охарактеризовано вплив ділових циклів і криз на функціонування і розвиток агропродовольчої сфери. Показано, що змінюючись, агропродовольча сфера регіону, накопичує у собі потенціал, який може як сприяти її зростанню, так і скорочувати можливості для розвитку, тому необхідно виробити гнучку економічну політику держави, яка б відповідала стадіям економічного циклу. В умовах кризи, її цільовими орієнтирами повинні стати стимулювання внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту, стримування відпливу капіталу, акумуляція ресурсів для інноваційної модернізації і т. ін. Показано, що

для згладжування циклічних коливань і сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону слід створювати інноваційні кластерні структури.

6. Здійснено детальний аналіз, охарактеризовано перспективи розвитку економічної, соціальної і екологічної складових сталості АПС Південного регіону та сформовано матрицю SWOT-аналізу. Відзначено, що АПС регіону має велике значення та є надзвичайно привабливою для інвестування. Виявлено головні складові інвестиційної привабливості: родючі землі, вигідне економіко-географічне та геополітичне положення, повсюдно розміщена і розвинена харчова промисловість, високий рекреаційно-туристичний потенціал, якісні освітньо-наукові можливості і т. ін. Водночас, головними перешкодами сталого розвитку АПС регіону є: значне і виснаження природно-ресурсного потенціалу, низький платоспроможний попит населення, ціновий диспаритет між агропродовольчою і промисловою продукцією, складне демографічне і соціально-економічне становище у невеликих аграрних містах та на сільських територіях, значні втрати продукції через недостатню розвиненість інфраструктури зберігання продукції, слабка мотивація власників і керівників підприємств до дотримання екологічних вимог виробництва і т. ін.

7. Зростаюча роль місцевого самоврядування сприяла удосконаленню спіральної моделі інноваційного розвитку Ю. Караянніса та Д. Кемпелл, до якої було включено четвертий елемент – населення ОТГ, яке є одночасно як споживачем, так і продуцентом продукції АПС та впливає на розвиток інноваційних процесів і власної території в цілому. Відзначено, що головною метою реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади є посилення мотивації локальних сільсько-міських громад до саморозвитку на основі ефективного використання місцевих ресурсів і власних можливостей.

8. Запропоновано декомпозицію функціонально-управлінської інноваційно-орієнтованої кластерної моделі сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, що відображає сукупність етапів процесу управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону і передбачає дотримання принципу модульної побудови та динамізму АПС регіону як системи в умовах мінливого зовнішнього середовища. Вона спрямована на потреби і інтереси людей у ОТГ, має спільне бачення та комплекс широких стратегічних завдань, а також набір гнучких механізмів для виконання цих завдань.

9. Доведено, що для більшості закладів вищої освіти (ЗВО) визначальним вектором розвитку повинна стати, науково-дослідна діяльність, яка стимулюватиме освітню практику. Ця ідея відповідає потребі створення триєдиного ланцюга «освіта-наука-бізнес», який представляє тісний взаємозв'язок науково-освітніх закладів, дослідних установ і суб'єктів господарювання, що спільно беруть участь у науково-інноваційній діяльності та користуються підтримкою держави. Запропоновано створення агротехнопарку, що дозволить встановити взаємовигідні економічні, технологічні, організаційні, наукові зв'язки між сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними підприємствами, науковими та навчальними закладами, удосконалити матеріально-технічну базу для проведення наукових досліджень, покращити

прикладну складову навчального процесу, скоротити час на впровадження інноваційних технологій, що у кінцевому підсумку, сприяє сталому розвитку агропродовольчої сфери регіону.

10. Встановлено, що проблема забезпечення параметрів якості повинна вирішуватися на всіх етапах агропродовольчого ланцюга: від вирощування сільськогосподарської продукції до її комплексної переробки, логістики зберігання, транспортування та реалізації, що потребує врахування галузевих особливостей формування якості та реалізації готової продукції на інноваційних засадах. Розроблена класифікація основних напрямів інноваційного сталого розвитку харчової промисловості, що включає: техніко-технологічний, асортиментно-продуктовий, маркетинговий та організаційно-управлінський напрями. Визначені ключові завдання, пріоритетні шляхи вирішення та методи досягнення поставлених цілей. Це сприятиме зростанню якості, безпечності та розширенню ринків збуту харчової продукції.

11. Дослідження показали, що сталий розвиток на основі створення кластерів є очевидною альтернативою тим кризовим процесам, які мають місце у АПС регіону, в результаті яких відбулася значна втрата соціально-економічного потенціалу у невеликих аграрних містах та на сільських територіях. Співпраця у кластері дозволяє оптимізувати державно-приватне і наукове партнерство для кращої організації бізнесу у АПС, а також дає можливість навіть невеликим виробникам сертифікувати і реалізувати свою продукцію за кордон. Визначено організаційно-економічні засади формування регіональних інноваційних кластерів у агропродовольчій сфері, виокремлені принципи їх формування та функціонування, надані пріоритетні характеристики і мотиваційні механізми для всіх потенційних учасників кластерів.

12. Розроблено концептуально-методологічні основи та пропозиції стосовно прикладного використання кластерних технологій, що стало основою для розробки структури і перспектив розвитку зернового, рибопереробного і агротуристичного кластера «ОНАХТ – Фрумушика-Нова» на основі урахування специфічних особливостей і галузей спеціалізації Південного регіону та його порівняльних конкурентних переваг. Це сприятиме зростанню конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості АПС регіону.

13. Здійснено форсайт розвитку АПС регіону та встановлено, що у світі зростатиме попит на продукти харчування з високою споживчою цінністю – органічні продукти, біопродукти, фермерські продукти, функціональні продукти лікувально-профілактичного призначення, фітнес-продукти. Південний регіон має вагомий потенціал як з екологічної, так і з економічної точки зору та може посісти одне з провідних місць серед виробників органічної продукції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Самофатова В. А. Сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону: теорія, методологія, управління. – Одеса: Астропринт, 2018 – 312 с. (18,14 д.а.).

2. Соціальна, поведінкова, адаптивна економіка: теорія та практика / авт. кол. О. І. Павлов, Т. А. Кулаковська, В. А. Самофатова [та ін.]; за ред. О. І. Павлова – Одеса: Астропринт, 2016 – 172 с. *Особистий внесок автора: розділ 2 «Статус економіки як соціальної науки», с. 62-88 (1,1 д. а.).*

3. Transformations in contemporary society: social, economic and humanitarian aspects. Edited by Tadeusz Pokusa / Трансформації в сучасному суспільстві: соціальні, економічні та гуманітарні аспекти. Monograph/ Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017 – 348 с. *Особистий внесок здобувача: підрозділ 1.9 «Екологічна стратегія сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону, с. 60-66». (0,3 д. а.)*

4. Самофатова В. А. Реалізація принципів сталого розвитку у агропродовольчій сфері регіону / Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2017 р: колективна монографія / Аверіхіна Т. В., Адамець Т. П., Андерсон Н. В., Самофатова В. А. [та ін.]; НТУУ «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, Інститут телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України, Вища економіко-гуманітарна школа / за наук. ред. проф. Хлобистова Є. В. – Київ, 2017. – 546 с. *Особистий внесок автора: підрозділ 4.14 «Реалізація принципів сталого розвитку у агропродовольчій сфері регіону». – С. 439-450. (0,75 д. а.).* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docs.wixstatic.com/ugd/b93fb2_d2b1db785ee7471f9fe65b0cad264f1e.pdf

5. Innovations in the development of socio-economic systems: microeconomic, macroeconomic and mesoeconomic levels / Інновації у розвитку соціально-економічних систем: мікроекономічний, макроекономічний та мезоекономічний рівні. Collective monograph edited by J. Žukovskis, K. Sharoshnykov. Izdevniecība “Baltija Publishing” (м. Рига, Латвія), 2016. – 343 с. Vol. 3., pp. 60-75. *Особистий внесок здобувача: підрозділ: Інноваційно-кластерний сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону. – с. 60-75- (0,7 д.а.)*

6. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери в умовах глобалізаційних викликів / авт. кол. О. І. Павлов, В. А. Самофатова [та ін.]; за ред. О. І. Павлова – Одеса: Астропринт, 2012 – 759 с. *Особистий внесок автора: підрозділ 1.4 «Еволюція поглядів на економічне зростання і сталий розвиток», с. 70-81 (0,85 д. а.).*

7. Трансформаційні форми суспільного виробництва в Україні / авт. кол. В. Р. Кучеренко, В. А. Самофатова [та ін.]; за ред. В. Р. Кучеренка. – Одеса: КП Одеська міська друкарня, 2011 – 152 с. *Особистий внесок автора: розділ 7 «Проблемні питання сталого розвитку харчової промисловості України», с. 53–66. (0,6 д. а.).*

Статті у наукових фахових виданнях України:

8. Самофатова В. А. Енергоекономічні аспекти розвитку харчової промисловості України / В. А. Самофатова // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету Вип. 239. Том I. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2008. – С. 56–61 (0,23 д. а.).

9. Самофатова В. А. Збереження і ефективний розвиток харчової промисловості України / В. А. Самофатова // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету Вип. 254. Том VI. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2009. – С. 1428–1433 (0,27 д. а.).

10. Самофатова В. А. Концепція формування стратегії стійкого розвитку провідних галузей харчової промисловості // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету Вип. 256. Том VII. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2010. – С. 1722–1726 (0,2 д. а.).

11. Самофатова В. А. Методичне забезпечення управління сталістю розвитку агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. Випуск 5 – С. 56–59. (0,25 д. а.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

12. Самофатова В. А. Адаптивне управління потенціалом сталого розвитку харчової промисловості / В. А. Самофатова // Економіка харчової промисловості. – 2016. – № 8 (3) – С. 29–33. (0,25 д. а.). *(включено до наукометричної бази Index Copernicus, Google Scholar, DAIJ, Crossref, eLibrary. ru).*

13. Самофатова В. А. Концепція сталого розвитку агропродовольчої сфери / В. А. Самофатова // Агросвіт. – 2016. – Вип. 20. – С. 12–17– (0,31 д. а.). *(включено до наукометричних баз: Index Copernicus, Scientific Indexing Service, Google Scholar).*

14. Самофатова В. А. Передумови і фактори сталого розвитку агропродовольчої сфери / В. А. Самофатова // Економіка та держава. – 2016. – №10. – С. 38–40. (0,25 д. а.). *(включено до наукометричних баз: Index Copernicus, Scientific Indexing Service, Google Scholar).*

15. Самофатова В. А. Сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону на основі кластерного підходу / В. А. Самофатова // Економіка харчової промисловості. – 2016. – № 4 (8) – С. 10–14. (0,25 д. а.). *(включено до наукометричних баз: Index Copernicus, Google Scholar, DAIJ, Crossref, eLibrary. ru)*

16. Самофатова В. А. Методологічні аспекти формування сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. Випуск 10 – С. 84–88. (0,31 д. а.). *(включено до наукометричної бази Index Copernicus).*

17. Самофатова В. А. Сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону та умови його забезпечення / В. А. Самофатова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. Випуск 21. Част. 1. – С. 130-133. (0,25 д. а.). *(включено до наукометричної бази Index Copernicus).*

18. Самофатова В. А. Базові принципи створення рибогосподарського кластеру в Південному регіоні / В. А. Самофатова // Економічні інновації. – 2016.

Випуск 62 – С. 378-384. (0,25 д. а.). **(включено до наукометричної бази Google Scholar).**

19. Самофатова В. А. Комплексний підхід до управління сталим розвитком агропродовольчої сфери Південного регіону / В. А. Самофатова // Причорноморські економічні студії. – 2016. Вип. 12. Част. II. – С. 65-69 (0,25 д. а.). **(включено до наукометричної бази Index Copernicus).**

20. Самофатова В. А. Інтегровані основи інноваційного і сталого розвитку агропродовольчої сфери / В. А. Самофатова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. Вип. 22. Част. II – С. 68-72. (0,25 д. а.). **(включено до наукометричної бази Index Copernicus).**

21. Samofatova V. A. The ecological component of sustainable development in the agri-food sphere of the Southern region / В. А. Самофатова // Економіка харчової промисловості. – 2017. – № 9 (1) – Р. 71-76. (0,25 д. а.). **(включено до наукометричних баз: Index Copernicus, Google Scholar, OAIJ, Crossref, eLibrary. ru, Ulrichs Web, Uran, ISSN, CiteFactor, World Cat, ROAD, ResearchBib, EBSCO, BASE, DAIJ).**

22. Самофатова В. А. Концептуальна модель управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону [Електронний ресурс] / В. А. Самофатова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15 – С. 400-403. (0,2 д. а). Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/81.pdf> **(включено до наукометричної бази Index Copernicus).**

23. Самофатова В. А. Специфіка досягнення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації управління економікою / В. А. Самофатова // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка «Економічні науки» – 2017. Вип. 12. Том. 2 – С. 232-238. (0,3 д. а). **(включено до наукометричної бази Google Scholar).**

24. Самофатова В. А. Методологічні засади галузево-територіальної моделі управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Вісник Одеського національного університету. Серія: «Економіка». – 2017. – Том 22. Вип. 3 (56) – С. 123-127 (0,2 д. а). **(включено до наукометричних баз: Google Scholar, Index Copernicus).**

25. Самофатова В. А. Вплив ділових циклів і криз на функціонування і сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону [Електронний ресурс] / В. А. Самофатова // Інфраструктура ринку. – 2017. – Вип. 6 – С. 189-192. (0,25 д. а). Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/6_2017_ukr/39.pdf **(включено до наукометричної бази Index Copernicus).**

26. Samofatova V. A. Theoretical foundations of sustainable development of the agri-food sphere / В. А. Самофатова // Економіка харчової промисловості. – 2017. – № 3 – Р. 3-7. (0,25 д. а.). **(включено до наукометричних баз: Index Copernicus, EBSCO, Google Scholar, OAIJ, Crossref, eLibrary. ru, Ulrichs Web, Uran, ISSN, CiteFactor, World Cat, ROAD, ResearchBib, BASE, DAIJ).**

27. Самофатова В. А. Створення агротуристичних кластерів як аспект брендингу сільських територій Південного регіону [Електронний ресурс] / В. А. Самофатова // Інфраструктура ринку. – 2017. – Вип. 13 – С. 238–242. (0,25 д. а).

Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/13_2017_ukr/43.pdf (включено до наукометричної бази *Index Copernicus*).

28. Samofatova V. A. Cluster development of the agri-food sphere of the Southern region: the foreign economic activity aspect / В. А. Самофатова // Економіка харчової промисловості. – 2018. – Vol.10. № 1 – P.3-8. (0,25 д. а.). (включено до наукометричних баз: *Index Copernicus, EBSCO, Google Scholar, OAIJ, Crossref, eLibrary. ru, Ulrichs Web, Uran, ISSN, CiteFactor, World Cat, ROAD, ResearchBib, BASE, DAIJ, Українські наукові журнали, AGRIS*).

29. Самофатова В. А. Структура агропродовольчої сфери як організаційно-економічної системи / В. А. Самофатова // Молодий учений. – 2016. №12.1 (40) – С. 954-958 (0,25 д. а.). (включено до наукометричних баз: *PIHЦ, Google Scholar, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus*).

30. Самофатова В. А. Принципи стратегічного управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Agricultural and resource economy. – 2017. Том. 3. №1 – С. 173-181. (0,3 д. а.). Режим доступу: <https://are-journal.com/are/article/view/91> (включено до наукометричних баз: *Index Copernicus, Google Scholar, ERIH PLUS, PIHЦ, Polish Scholarly Bibliography, Journals Impact Factor, Academic Research Index, Scientific Indexing Services, Cite Factor, Journal Factor, AKSTEM, Global Impact Factor, Ulrich Periodicals Directory*).

31. Самофатова В. А. Функціонально-управлінська модель сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Економіка». – 2017. – Вип. 1 (49). Том 1 – С. 95-99. (0,25 д. а.). (включено до наукометричних баз: *Index Copernicus, ResearchBib, PIHЦ, Google Scholar*).

32. Самофатова В. А. Формування зернового кластеру як передумова сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону / В. А. Самофатова // Регіональна економіка. – 2017. – № 1 – С. 30-37. (0,25 д. а.). (включено до наукометричних баз: *Index Copernicus, Google Scholar*).

33. Самофатова В. А. Методологія управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади / В. А. Самофатова // Економіка АПК. – 2017. – № 6. – С. 86-93. (0,3 д. а.). (включено до наукометричних баз: *Google Scholar, Index Copernicus, PIHЦ, EBSCO Publishing, Ulrich's Periodicals Directory*).

34. Самофатова В. А. Процес кластеризації як базис сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» (International Scientific Journal) – 2017. – № 3. – С. 69-73. (0,2 д. а.). (включено до наукометричних баз: *Google Scholar, PIHЦ, ResearchBib, Open Academic Journals Index (OAJI), Scientific Indexing Services (SIS), Polish Scholarly Bibliography (PBN), Electronic Journals Library, Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky, RePEC, InfoBase Index, International Institute of Organized Research (IIOR), CiteFactor, Open J-Gate, Cosmos Impact Factor, Scholar Steer, Eurasian Scientific Journal Index, Academic keys, Ulrichsweb Global Serials Directory, Российский импакт-фактор*).

Статті в інших виданнях:

35. Самофатова В. А. Проблеми сталого розвитку агропродовольчої сфери та шляхи їх розв'язання / В. А. Самофатова // Матеріали Міжнародного наукового семінару «Проблеми сталого розвитку агропродовольчої сфери та шляхи їх розв'язання», 8 жовтня 2015 р. – Одеса: «Фенікс», 2015. – С. 15–17. (0,2 д. а).

36. Самофатова В. А. Методологічні засади сталого розвитку агропродовольчої сфери / В. А. Самофатова // Матеріали наукового колоквиуму за міжнародною участю «Економіка як соціальна, поведінкова навчальна та наукова дисципліна», 20 травня 2016 р. – Одеса: «Фенікс», 2016. – С. 18–21. (0,2 д. а).

37. Самофатова В. А. Соціальні аспекти сталого розвитку агропродовольчої сфери розвитку / В. А. Самофатова // Матеріали наукового колоквиуму за міжнародною участю «Руралістичні засади збалансованого розвитку агропродовольчої сфери України», 6 жовтня 2016 р. – Одеса: «Фенікс», 2016. – С. 46–49. (0,2 д. а).

38. Самофатова В. А. Формування сільсько-міського континууму для забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Матеріали наукового симпозиуму «Адаптивні стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу» 19 травня 2017 р. – Одеса: Астропринт. – С. 65–69. (0,2 д. а).

Матеріали конференцій:

39. Самофатова В. А. Концепція адаптивного управління сталим розвитком підприємств харчової промисловості / В. А. Самофатова // V Ювілейна міжнародна науково-практична конференція: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики», присвячена 50-річчю кафедри економіки підприємств ОНЕУ. 15-16 вересня 2016 року – Одеса, Атлант, 2016. – С. 300–302. (0,125 д. а).

40. Самофатова В. А. Концепція забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери / В. А. Самофатова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Харчові технології, хлібопродукти і комбікорми», 13-17 вересня 2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://foodconf.onaft.edu.ua/zbirnik-tez-dopovidej/> (0,125 д. а).

41. Самофатова В. А. Агропродовольча сфера як об'єкт реалізації концепції сталого розвитку / В. А. Самофатова // Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття», 5-8 жовтня 2016 р. – Одеса: Студія «Печать», 2016. – С. 10–16. (0,3 д. а).

42. Самофатова В. А. Пріоритети сталого розвитку регіональної агропродовольчої сфери / В. А. Самофатова // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід, 28 жовтня 2016 року – Одеса, ОРІДУ НАДУ, 2016. – С. 79–80. (0,1 д. а).

43. Самофатова В. А. Кластерний підхід до управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // International Scientific Conference «Economy and society: modern foundation for human development», October 31th, 2016. Leipzig, Germany: Baltija Publishing. – P. 93–94. (0,1 д. а.).

44. Самофатова В. А. Формування наукових підходів до управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: «Стратегії розвитку: інвестиційний вимір», 18 листопада 2016 р., м. Київ: НУХТ, 2016, С. 49–52. (0,125 д. а.).

45. Самофатова В. А. Роль кластерів у забезпеченні сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку країни», 25-26 листопада 2016 р., м. Одеса – Част. II, С. 33–36. (0,125 д. а.).

46. Самофатова В. А. Стратегічні пріоритети сталого розвитку агропродовольчої сфери в контексті євроінтеграційних процесів / В. А. Самофатова // Матеріали V Щорічної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів», 15 грудня 2016 р., м. Одеса, 2016, С. 131-133. (0,125 д. а.).

47. Самофатова В. А. Інноваційні аспекти переходу до сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Materials of the International Scientific Conference «The development of international competitiveness: state, region, enterprise» (Матеріали Міжнародної наукової конференції «Розвиток міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон, підприємство»), 16 December 2016 р., Lisbon, Portugal, С. 72-75. (0,125 д. а.).

48. Самофатова В. А. Підвищення якості управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми підвищення ефективності економіки та управління в сучасних умовах», 19 грудня 2016 р., м. Одеса, С. 106-109. (0,125 д. а.).

49. Самофатова В. А. Стратегічні пріоритети сталого розвитку агропродовольчої сфери в контексті євроінтеграційних процесів регіону / В. А. Самофатова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів», 15 грудня 2016 р., м. Одеса, за заг. ред. М. М. Їжі, В. М. Кривцової. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. – С. 131-133. (0,125 д. а.).

50. Самофатова В. А. Система управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми ефективності використання потенціалу економіки країни», 20-21 січня 2017 р., м. Дніпро, С. 93-96. (0,125 д. а.).

51. Самофатова В. А. Агротехнопарк як фактор сталого розвитку економіки Південного регіону / В. А. Самофатова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні економічні, соціальні та екологічні

детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів», 28-29 квітня 2017 р., м. Ужгород, Част. 1, С. 111-114. (0,125 д. а.)

52. Самофатова В. А. Характеристика управління сталим розвитком на регіональному рівні у протекціоністському світі / В. А. Самофатова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інтеграція бізнес-структур: стратегії та технології», 24 лютого 2017 р., м. Тбілісі, Грузія, Част. II. С. 63-68. (0,125 д. а.)

53. Самофатова В. А. Органічне сільське господарство і локавторство як фактори сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України», 17-18 лютого 2017 р., м. Ужгород, С. 110-113. (0,125 д. а.)

54. Самофатова В. А. Зелена економіка як ознака сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону / В. А. Самофатова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи», 3-4 березня 2017 р., м. Одеса, С. 154-157. (0,125 д. а.)

55. Самофатова В. А. Управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в контексті продовольчої безпеки // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки», 18-19 травня 2017 р., м. Львів, С. 363-365 - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2017/5615/tezy_dopovidey_iv_mnpk.pdf (0,125 д. а.)

56. Самофатова В. А. Ресурсоефективність як фактор сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку країни: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення», 28-29 квітня 2017 р., м. Львів. Част II, с. 29-33. (0,16 д. а.)

57. Самофатова В. А. Процес кластеризації як рушійна сила сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону // Матеріали 77 наукової конференції викладачів ОНАХТ, 18-21 квітня 2017 р., м. Одеса, ОНАХТ. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.onaft.edu.ua/download/konfi/zbirnuk_tez_konf_77_17.pdf (0,125 д. а.)

58. Павлов А. И., Самофатова В. А. Стратегический вектор устойчивого развития агропродовольственной сферы Юга Украины. Материалы Международной научно-практической конференции «Современные достижения науки и пути инновационного восхождения экономики региона, страны», г. Комрат, Молдова, 18 мая 2017 г., С. 289-293. (0,125 д. а.). *Особистий внесок: визначені стратегічні імперативи сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону.*

59. Павлов О. І., Самофатова В. А. Виклики та перспективи сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та управління в ХХІ ст.: виклики та перспективи розвитку», м. Умань, 18-19 травня 2017 р. – С. 34-37. (0,125 д. а.)

Особистий внесок: проаналізовано перспективи сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону.

60. Самофатова В. А. Створення кластерів як інструмент сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи ефективних управлінських рішень у бізнесі та промисловості, м. Одеса, МГУ, 14-15 вересня 2017 р. - С. 42-44. (0,125 д. а.).

61. Самофатова В. А. Забезпечення якості і безпечності агрохарчової продукції як фактор сталого розвитку агропродовольчої сфери // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики», м. Одеса, ОНЕУ, 22-23 вересня 2017 р. – С.38-40. (0,125 д. а.).

62. Самофатова В. А. Концепція створення кластерів у агропродовольчій сфері Південного регіону // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття», м. Одеса, ОНАХТ, 12-13 жовтня 2017 р. – С. 3-5. (0,125 д. а.).

63. Самофатова В. А. Кластери як інструмент сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону агропродовольчої сфери регіону // Матеріали 78 наукової конференції викладачів ОНАХТ, 23-27 квітня 2018 р., м. Одеса, ОНАХТ. С. 253 – 254. (0,1 д. а.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.onaft.edu.ua/download/konfi/zbirnuk_tez_konf_77_18.pdf

АНОТАЦІЯ

Самофатова В.А. Методологія управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій. – Одеса, 2018.

Дисертація присвячена вирішенню науково-прикладної проблеми - обґрунтуванню теоретико-методологічних та практичних засад управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади.

Відзначено, що імператив сталого розвитку – один із центральних напрямів сучасних економічних і мультидисциплінарних досліджень. Зауважено, що сталий розвиток – діалектичний процес, який відображає гармонію протилежностей: сталості та динамізму, мінливості та стабільності.

Представлено авторське визначення сталого розвитку агропродовольчої сфери як холистичного (цілісного) процесу збалансованого розвитку соціально-економічної і екологічної складових, спрямованого на ефективне використання ресурсного потенціалу, зміну споживчого менталітету та досягнення відповідної якості життя людей як у теперішньому, так і у майбутньому часі. Запропоновано авторську інтерпретацію структури агропродовольчої сфери регіону, як складної

соціо-еколого-економічної динамічної системи, що включає природно-ресурсний потенціал, сільське господарство, харчову промисловість, об'єднаний сільсько-міський континуум, інноваційну та забезпечуючу інфраструктуру, логістику та торгівлю.

Здійснено класифікацію та моніторинг факторів впливу на сталість розвитку агропродовольчої сфери регіону як підґрунтя для розробки методології управління сталим розвитком. Охарактеризовано вплив ділових циклів і криз на функціонування і розвиток агропродовольчої сфери. Системно викладена методологія управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону.

Проаналізовано сучасний стан та здійснена оцінка економічної, екологічної та соціальної сталості розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону.

Визначена специфіка управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади. Показано, що головною метою реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади є посилення мотивації локальних сільсько-міських громад до саморозвитку на основі ефективного використання місцевих ресурсів і власних можливостей

Розглянуто особливості формування сучасної кластерної концепції, яка об'єднала в собі теорії регіональної економіки та просторової організації економіки, конкурентоспроможності, інноваційного та розвитку та має значний потенціал у агропродовольчій сфері Південного регіону. Представлені організаційно-економічні засади формування регіональних інноваційних кластерів у агропродовольчій сфері: зернового, рибопереробного та агротуристичного. Здійснений форсайт стратегічного вектора розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону.

Ключові слова: агропродовольча сфера, агропродовольчий кластер, агротехнопарк, децентралізація влади, методологія управління, об'єднана територіальна громада, Південний регіон, сільсько-міський континуум, сталий розвиток.

АННОТАЦІЯ

Самофатова В.А. Методология управления устойчивым развитием агропродовольственной сферы региона. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Одесская национальная академия пищевых технологий. – Одесса, 2018.

Диссертация посвящена решению научно-прикладной проблемы - обоснованию теоретико-методологических и практических основ управления устойчивым развитием агропродовольственной сферы региона в условиях децентрализации власти.

Отмечено, что императив устойчивого развития является одним из

центральных направлений современных экономических и мультидисциплинарных исследований Показано, что концепция устойчивого развития является квинтэссенцией мировой научной мысли. Отмечено, что устойчивое развитие – диалектический процесс, который отражает гармонию противоположностей: устойчивости и динамизма, изменчивости и стабильности.

Представлены авторское определение устойчивого развития агропродовольственной сферы как холистического (целостного) процесса сбалансированного развития социально-экономической и экологической составляющих, направленных на эффективное использование ресурсного потенциала, изменение потребительского менталитета и достижения соответствующего качества жизни людей как в настоящем, так и в будущем времени. Предложена авторская интерпретация структуры агропродовольственной сферы региона, как сложной социо-эколого-экономической динамической системы, которая включает природно-ресурсный потенциал, сельское хозяйство, пищевую промышленность, объединенный сельско-городской континуум, инновационную и обеспечивающую инфраструктуру, логистику и торговлю.

Осуществлена классификация и мониторинг факторов влияния на устойчивость развития агропродовольственной сферы региона как основа для разработки методологии управления устойчивым развитием. Охарактеризованы влияние деловых циклов и кризисов на функционирование и развитие агропродовольственной сферы. Системно изложена инновационно-ориентированная система управления агропродовольственной сферы региона.

Проанализировано современное состояние и осуществлена оценка экономической, экологической и социальной устойчивости развития агропродовольственной сферы Южного региона.

Охарактеризована специфика управления устойчивым развитием агропродовольственной сферы региона в условиях децентрализации власти. Показано, что главной целью реформы местного самоуправления и децентрализации власти является усиление мотивации локальных сельскохозяйственных городских общин к саморазвитию на основе эффективного использования местных ресурсов и собственных возможностей

Рассмотрено формирование современной кластерной концепции, которая объединила в себе теории региональной экономики и пространственной организации экономики, конкурентоспособности, инновационного и развития и имеет значительный потенциал в агропродовольственной сфере Южного региона. Представленные организационно-экономические основы формирования региональных инновационных кластеров в агропродовольственной сфере: зернового, рыбоперерабатывающего и агротуристического. Проведен форсайт стратегического вектора развития агропродовольственной сферы Южного региона.

Ключевые слова: агропродовольственная сфера, агропродовольственный кластер, агротехнопарк, децентрализация власти, методология управления,

объединённая территориальная община, Южный регион, сельсько-городской континуум, устойчивое развитие.

SUMMARY

Samofatova V. A. Methodology of management of sustainable development of the agri-food sphere of the region. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Doctor of Economic Sciences degree by specialty 08.00.05 – productive forces development and regional economy. – Odessa National Academy of Food Technologies. – Odessa, 2018.

The dissertation is devoted to the solution of the scientific and applied problem – the substantiation of theoretical and methodological and practical principles of management of the sustainable development of the agri-food sphere (AFS) of the region in conditions of decentralization of power.

It has been noted, that the imperative of sustainable development is one of the central directions of modern economic and multidisciplinary research. It was shown, that the concept of sustainable development is the quintessence of world scientific thought. It has been noted, that sustainable development is a dialectical process that reflects the harmony of opposites: sustainability and dynamism, variability and stability.

Based on the indisputable relevance of ensuring the sustainable development of the agri-food sphere for national and regional economies, and especially its extremely important role for the formation of the socio-economic and ecological basis of development of small agricultural cities and rural areas, the author's interpretation of the structure of the AFS of the region has been proposed as a complex socio-ecological-economic system, including natural resource potential, agriculture, food industry, combined rural-urban continuum, innovations and providing of infrastructure, logistics and trade. It is grounded that sustainable development of the agri-food sphere of the region implies a balanced, harmonious and consistent functioning of all its structural elements.

It has been proved the research that consideration of the factors influencing the sustainable development of AFS of the region is necessary in their integrative unity, mutual influence and agreement with natural prerequisites. It has been noted, that an important strategic priority of the sustainable development of AFS of the region is the orientation towards satisfaction of domestic and export needs in its products, improvement of the regional structure of the agri-food sphere on the basis of clusterization, cooperation and effective entrepreneurial activity.

The author's vision of the methodology for managing the sustainable development of the agri-food sector of the region is based on system and sectoral-territorial approaches, principles of synergetic and interdisciplinarity. The main components of the methodology form the logical system of integrated components, the interconnection of sustainable development of the agri-food sphere and the integrated rural-urban continuum and reflect the main content of processes of balanced, coherent

and harmonious socio-economic and ecological development. The developed methodology consists of a system of principles, methods, criteria of efficiency and performance and includes the rational use of the natural resource potential of the region, the application of innovative technologies, the production of quality and environmentally safe products.

The impact of business cycles and crises on the functioning and development of the agri-food sphere has been described. It has been shown, that changing the agri-food sphere of the region accumulates the potential that can both contribute to its growth and reduce opportunities for development, therefore it is necessary to develop a flexible economic policy of the state, which would correspond to the stages of the economic cycle.

A detailed analysis has been carried out, the prospects for the development of the economic, social and environmental constituents of the AFS of the Southern Region (Mykolaiv, Odessa and Kherson regions) has been described and a SWOT-analysis matrix has been formed. It has been noted, that the AFS of the region is of great importance and is extremely attractive for investment. The main components of investment attractiveness are discovered: fertile land, favorable economic-geographic and geopolitical position, the food industry is widely located and developed, high recreational and tourist potential, qualitative educational and scientific opportunities, etc.

The growing role of local self-government contributed to the improvement of the spiral model of innovation development of Y. Karayannis and D. Kempell, which included the fourth element - the population of United Territorial Communities (UTG), which is both a consumer and producer of AFS products and influences the development of innovation processes and its own territory in general. It has been noted, that the main goal of the reform of local self-government and decentralization of power is to increase the motivation of local rural communities to self-development on the basis of the effective use of local resources and their own capabilities.

The decomposition of the functional and managerial innovation-oriented cluster model of sustainable development of the agri-food sphere of the region is proposed, which reflects a set of stages of the management process of sustainable development of the agri-food sphere of the region and implies adherence to the principle of modular construction and dynamism of the AFS of the region as a system under conditions of a changing external environment. It is aimed at the needs and interests of people in UTG, has a common vision and a set of broad strategic objectives, as well as a set of flexible mechanisms for these tasks.

It has been proved, that for most higher education institutions, the research development activity that will stimulate educational practice should be the determining vector of development. This idea corresponds to the need for the creation of a three-pronged "education-science-business" chain, which represents the close interconnection of scientific and educational institutions, research institutions and business entities that are jointly involved in scientific and innovation activities and enjoy state support. It has been proposed to create an agritechnological park that will allow establishing mutually beneficial economic, technological, organizational,

scientific links between agricultural producers, processing enterprises, scientific and educational institutions, improve the material and technical basis for scientific research, improve the applied component of the educational process, reduce the time for implementation. innovative technologies, which ultimately contributes to the sustainable development of the agri-food sphere in the region.

It was established that the problem of quality parameters should be solved at all stages of the agri-food chain: from cultivation of agricultural products to complex processing, logistics of storage, transportation and sale, which requires taking into account the sectoral peculiarities of quality formation and implementation of finished products on innovative basis. The classification of the main directions of innovative sustainable development of the food industry is developed, which includes: technical and technological, assortment-product, marketing and organizational-management directions. Identified key tasks, priority solutions and methods for achieving the goals set. This will increase the quality, safety and expansion of food markets.

Studies have shown that sustainable development through cluster creation is an obvious alternative to the crisis processes that take place in the AFS of the region, which resulted in a significant loss of socio-economic potential in small agrarian and rural areas. Collaboration in the cluster allows you to optimize public-private and scientific partnerships for better business organization in the AFS, and even allows small producers to certify and sell their products abroad. The organizational and economic principles of formation of regional innovation clusters in the agri-food sphere are determined, the principles of their formation and functioning are specified, priority characteristics and motivational mechanisms are given for all potential cluster participants.

The conceptual and methodological bases and proposals concerning the applied use of cluster technologies have been developed, which became the basis for the development of the structure and prospects of the development of the grain, fish processing and agri-tourist cluster "ONAFIT - Frumushika-Nova" on the basis of specific features and areas of specialization of the Southern region and its comparative competitive advantages.

Foresight development of AFS of the region was carried out and it was established that the demand for high-value food products - organic products, bioproducts, farm products, functional products for therapeutic and prophylactic purposes, and fitness products - would increase in the world. The Southern region has a significant potential both from an environmental and economic point of view and can be one of the leading places among producers of organic products.

Key words: agri-food sphere, agri-food cluster, agrotechnology park, decentralization of power, management methodology, united territorial community, Southern region, rural-urban continuum, sustainable development, management.

Підписано до друку 25. 07. 2018 р.
Обсяг 1,8 авт. арк. Формат 60x84/16
Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. №____
Надруковано у друкарні видавництва «Астропринт»
(Свідоцтво ДК №1273 від 28.05.2003 р.)
м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел./факс: (0482) 37-14-25, 37-24-26, 33-07-17
www.astroprint.odessa.ua; www.fotoalbom-odessa.com